

Nazwy własne a społeczeństwo, red. Romana Łobodzińska, Oficyna Wydawnicza LEKSEM, Łask 2010

Nazwy własne odgrywają bardzo ważną rolę w komunikacji międzyludzkiej. Identyfikują osoby, miejsca, obiekty, instytucje, tym samym umożliwiając poruszanie się w przestrzeni społecznej. Są stale obecne w naszym życiu i dlatego też budzą żywe zainteresowanie zarówno językoznawców, jak i użytkowników języka niezwiązanych profesjonalnie z onomastyką. Obszerny zbiór artykułów *Nazwy własne i społeczeństwo* stanowi dowód żywotności problematyki onomastycznej. Na zbiór ten składa się 86 tekstów badaczy z wielu ośrodków naukowych Polski, Czech, Słowacji, Ukrainy i Bułgarii, zamieszczonych w dwu tomach. Artykuły zostały uporządkowane w siedmiu grupach tematycznych. W tomie pierwszym: I. *Zagadnienia teoretyczne i metodologiczne*, II. *Antroponimia*, w tomie drugim: III. *Toponimia*, IV. *Chrematonimia*, V. *Urbanonimia*, VI. *Onomastyka literacka*, VII. *Varia*.

Tom pierwszy otwiera artykuł Aleksandry Cieślikowej *Nazwy własne w kontekście społecznym w pracach Marii Malec i Kazimierza Rymuta*, w którym autorka podkreśla znaczenie prac dwojga wybitnych językoznawców dla szeroko rozumianej humanistyki. Rudolf Šrámek w bardzo uporządkowanym metodologicznie artykule *Struktura relacji 'nazwa własna–rzeczywistość'* omawia stosunek między apelatywami a propriami oraz zwraca uwagę na konieczność stosowania odmiennych narzędzi opisu obu tych typów jednostek języka. Podobną problematykę podejmuje Milan Harvalík w artykule *K vzájemnému obohacování apelativní a propriální sféry jazyka. Apelativizace proprií a proprielizace apelativ*. Pragmatyczny aspekt onomastyki został poruszony w artykułach Roberta Mrózka (*Nazwy własne w społecznych kontaktach komunikacyjnych a zadania onomastyki pragmatycznej*) i Marii Biolik (*Nazwy własne w użyciu pragmatycznym*). Małgorzata Rutkiewicz-Hanczewska, wykorzystując narzędzia z zakresu socjologii i antropologii, analizuje najnowsze nazewnictwo miejskie na tle aktualnych procesów globalizacyjnych (*Nomina propria w globalizującym się świecie — sprzeczność tendencji czy onimiczna homeostaza?*). Katarzyna Sitkowska stawia pytanie *Czy tytuły „newsów” są nazwami własnymi?* I odpowiadając na nie, stwierdza, „że w niewielkim stopniu są one nazwami własnymi lub są bardzo »mało typowymi nazwami własnymi«”. Nowe spojrzenie na pole badań onomastycznych proponują Mariusz Rutkowski i Katarzyna Skowronek w artykule *Onomastyka dyskursu: zakres, problematyka i metody badawcze*. Z kolei Alicja Nowakowska widzi możliwość współpracy onomastów i frazeologów w badaniu zarówno jednostek onomastycznych, jak i frazeologicznych (*Frazeologia a onomastyka, czyli frazeologia nazwoznawcza i onomastyka frazeologiczna*). Irina Prociak prezentuje pierwszy ukraiński słownik onimów o charakterze lingwistyczno-realioznawczym, przeznaczony przede wszystkim dla potrzeb glottodydaktycznych (*Peršij ukrains'kij lingvokraïnoznavčij slovnik vlasnih nazv*). Problematykę aksjologiczną w badaniach onomastycznych podejmuje artykuł Elżbiety Bogdanowicz *Konotacje wartościujące nazw własnych*.

Antroponimia jest obszarem najszerzej reprezentowanym w omawianej książce. Autorzy podejmują zarówno zagadnienia z zakresu teorii osobowych nazw własnych, jak i problemy wynikające z badań materiałowych. Zofia Abramowicz w artykule *Antroponimia a tożsamość narodowa* podkreśla rolę nazewnictwa osobowego jako wykładnika tożsamości narodowej. Egzemplifikację też zawartych w tym tekście odnajdujemy w artykule Leonardy Dacewicz *Nazewnictwo mniejszości tatarskiej na Podlasiu w kontekście tożsamości narodowej*. Ján Bauko zwraca uwagę na

funkcjonowanie nazw własnych w środowisku bilingwalnym słowacko-węgierskim (*Používanie antroponým v bilingválnom prostredí*).

Problematyką antroponimów nieoficjalnych na przykładzie języka czeskiego zajmuje się Svatopluk Pastyřík (*Nestandardizovaná pojmenování osob v synchronním a diachronním pohledu*). Na materiale polskim zaś ten typ antroponimów analizują, uwzględniając różne aspekty, Anna Piechnik i Beata Ziajka (*Rola przezwisk w kształtowaniu i rozwijaniu tożsamości wiejskiej wspólnoty językowo-kulturowej [na przykładzie wybranych wsi małopolskich]*) oraz Kinga Zawodzińska-Bukowiec (*Zastępcze fakultatywne nazwy osobowe polskich sportowców*). Maria Malec z kolei w artykule *Przezviska dwuczłonowe zachowane w nazwiskach polskich (stosunek znaczeń pozytywnych do negatywnych)* zwraca uwagę na stronę pragmatyczną i aksjologiczną przezwisk dwuczłonowych.

Imiona są przedmiotem zainteresowania autorów czterech artykułów: Edwarda Brezy *Imiona obywateli polskich, wywodzące się od bóstw rzymskich*, Wandy Szulowskiej *Jak współcześnie nazywamy bliźnięta?*, Lúbov Ostaš *Tendencií rozvitku imenniká Čes'koí Republiky na počátku XXI stolitá* oraz Ireny Kałużyńskiej *Społeczne uwarunkowania najnowszej mody imienniczej w ChRL*.

Najwięcej uwagi poświęcili badacze antroponimów nazwiskom. Oprócz wspomnianego już artykułu Marii Malec w książce znajdujemy teksty ujmujące problematykę nazwisk zarówno w aspekcie strukturalnym, jak i etymologicznym, w ujęciu synchronicznym i diachronicznym. Ganna Bučko zajmuje się nazwiskami Bojkowszczyzny, tworzywem których są nazwy wykonywanych zawodów i sprawowanych funkcji (*Suspil'no-gospodars'ki vidnosini v Galičini ta vidapelátivni prízviša Bojkivšini*). Irena Sarnowska-Gieffing, opierając się na dawnych rejestrach podatkowych, wskazuje na wyraźne ślady wpływu niemieckiego uzusu onimicznego na rodzimym (*Ślady wpływów niemieckich w antroponimii XVI-wiecznego Poznania. Rekonesans badawczy*). Nazwiska mieszkańców stolicy Wielkopolski są też tematem artykułu Kingi Banderowicz (*Zbiór staropolskich obrazów. O odapelatywnych nazwiskach mieszkańców Poznania*). Nazwiska pomorskie z kolei są przedmiotem analizy w artykułach Zenona Licy (*Nazwiska pomorskie genetycznie niemieckie derywowane od tzw. germańskich „Rufnamen”*), Małgorzaty Klinkosz (*Pomorskie odmiejscowe nazwiska na -ski i formanty pochodne pochodzące od różnych typów własności*) oraz — w ujęciu historycznym — Andrzeja Chludzińskiego *Antroponimy pochodzące od etnonimów w „Liber beneficiorum Domus Corone Marie prope Rugenwold (1406–1528)” i ich współczesne występowanie*. Sytuacja antroponimiczna na pograniczach wzbudza w ogóle duże zainteresowanie badaczy, czego dowodem są też teksty Małgorzaty Magdy-Czekaj *Pogranicze w historycznych nazwiskach mieszkańców Śląska*, Jaroslava Lipowskiego *Ewolucja formantu zależnościowego -ów na tle innych sufiksów antroponimicznych na południu Śląska Cieszyńskiego*. Całości antroponimicznej części tomu dopełniają artykuły poświęcone interesującym różnorodnym problemom z tego zakresu: Stanisławy Sochackiej *Łużyckie nazwiska odmiejscowe we współczesnej antroponimii polskiej*, Anny Dąbrowskiej-Kamińskiej *Nazwiska Polaków z sufiksem -enko w polskiej antroponimii*, Heleny Sojki-Masztalerz *Współczesne nazwiska mieszkańców Wrocławia i Lwowa mające w swych podstawach nazwy gatunkowe ptaków* i Eleny Palinciuc *Nazwy osób w kontaktach wielojęzycznych, wielokulturowych i wieloetnicznych na podstawie nazwisk Polaków z Kiszyniowa i okolicy w XIX i XX wieku*. Pierwszy tom książki *Nazwy własne a społeczeństwo* zamyka artykuł Agaty Rybińskiej *Zróżnicowanie językowe macewat kewer — onomastyka żydowska na przykładzie kamieni nagrobnych (Wrocław, XIX w.)*, w którym autorka na podstawie inskrypcji nagrobnych zachowanych na cmentarzu żydowskim we Wrocławiu próbuje określić stopień akulturacji wrocławskich Żydów w XIX wieku.

Drugi tom zbioru rozpoczyna seria artykułów z zakresu toponomastyki. W większości dotyczą one toponimii słowiańskiej, wyjątkami są tu teksty Witolda Mańczaka *Etymologia nazwy Stambułu*, Bogdana Walczaka *Jeszcze o przyszłości egzonimów*, która to zdaniem autora rysuje się niepokojąco, oraz Beaty Afeltowicz i Aleksandry Belchnerowskiej *Środowisko przyrodnicze*

a niemiecki system toponimiczny Pomorza Zachodniego. Lilana Dimitrova-Todorova w artykule *Vliãnieto, koeto stopanskata dejnost na čoveka okazva v'rhu b"lgarskata* omawia uwarunkowane kulturowo bułgarskie nazwy miejscowe. Związek między działalnością człowieka a toponimią przedstawiony też został w tekście Zofii i Karola Zierhofferów *Refleksy gospodarki żarowej w polskim nazewnictwie*. Problematyka oddziaływania zachowań kulturowych i warunków naturalnych na nazewnictwo pojawia się także w artykułach Hanny Gaczyńskiej-Piwowarskiej (*Nazewnictwo a kształtowanie przestrzeni społecznej na przykładzie mikrotoponimii turystycznej*) i Krzysztofa R. Mazurskiego (*Wkład turystyczno-krajoznawczy w sudecką toponimię po 1945 r.*). Toponimia Sudetów jest również przedmiotem rozważań Jarosława Malickiego (*„Hejszowina”. Przyczynek do badań nad dziejami nazewnictwa górskiego Sudetów*). Artykuły Joanny Chłódzyńskiej (*Zmiany nazw miejscowości na Śląsku w świetle polityki językowej*) i Agnieszki Myszk (*Wariantywność onimów a sytuacja komunikacyjna — na przykładzie podkarpackich mikrotoponimów*) poruszają problematykę niestałości nazw miejscowych, powodowanej różnymi czynnikami.

Toponomastykę ukraińską reprezentują artykuły Dmitra Bučki (*Vliv suspil'no-gospodars'kih i političnih činnikiv na formuvaniã ojkonimiv Ukraini XX st.*), Vasiła Lučika (*Zaležnist' vlasnih nazv vid rozvitku suspil'stva [na materiali ukraińs'koï movi]*) i Zorăny Kupčins'kiej (*Istorična „moda” na tipi ojkonimiv*).

Slowotwórczy aspekt nazw miejscowych został uwzględniony w artykułach czeskich badaczek Jany Marie Tuškovéj (*Gramatické tvary českých toponym a jejich fungování v běžné komunikaci*), Mileny Šipkovéj (*K českým pomístním jménům se základem -bab/-báb-*), Jany Steinerovéj (*Apelativum „kostel” a jeho slovtvorné deriváty v českých pomístních jménech*), Michaeli Čornejovéj (*Z materiálu nejstarších českých místních jmen [Miletín, Mařatice, Bořitov, Liboc]. Příspěvek ke studiu tvoření místních jmen z osobních jmen*). Metodologię opracowania leksyko-graficznego toponimów porusza Libuše Čižmárová (*Metodologie konstrukce heslových slov ve „Slovníku pomístních jmen na Moravě a ve Slezsku”*). Szczegółowe zagadnienia z zakresu czeskiego nazewnictwa miejscowego przedstawiają teksty Stanislavy Kloferovéj jr. (*Cestičky, chodníky, pěšiny a stezky v pomístních jménech na Moravě a v české části Slezska*) i Jaroslava Davida (*Žižkovo Pole, Bat'ov, Gottwaldov, Havířov, Gottland [honorifikační motiv v české oikonymii 20. století — příčiny neuplatnění — na příkladu období 1945–1948]*).

Metaforyczną motywację nazewnictwa miejscowego zauważa Urszula Wójcik w artykule *Nazwy metaforyczne w polskiej toponimii*.

Artykuły poświęcone hydronimii Urszuli Bijak (*Zmiany nazw wodnych w dorzeczu Wisły*) oraz Jaromira Krški (*Neslovenské etnické vplyvy v povodí rieky Hron*) kończą toponomastyczną część tomu.

Chrematonimią zajmują się autorzy siedmiu tekstów. Zagadnienia dotyczące polskich chrematonimów omawiają prace Danuty Kopertowskiej (*Společný odběr kieleckiej chrematonimii*), Izy Matusiak (*Element wartościujący w określeniach identyfikujących firmy*), Aliny Naruszewicz-Duchlińskiej (*Od Kamienicy Herbowej do Moscow Monster — o nazwach tzw. apartamentowców*) i Małgorzaty Dawidziak-Kładocznej (*„Chata Tylko dla Ciebie”, czyli o strategiach reklamowych w nazwach obiektów noclegowych*). Anna Tomecka-Mirek zaś opisuje techniki reklamowe stosowane w nazwach produktów spożywczych (*„Leon i Elektryczna Pomarańcza”, czyli o uwodzeniu nazwą. Tendencje w tworzeniu nazw soków, nektarów i napojów*). Nazwy moskiewskich biur nieruchomości przedstawiła Bożena Hryniewicz-Adamskich (*Russkaja Trojka, Sunset, Kalita Grad — uwagi na temat obecnego nazewnictwa moskiewskich biur nieruchomości*), a nazwami duńskich domów zajmuje się Józef Jarosz (*„Andre huse, andre sæder”, czyli o duńskich nazwach domów w grodzie Hamleta*). Nazewnictwo związane z przestrzenią miejską jest przedmiotem analizy w sześciu artykułach, których autorzy uwzględniają różne aspekty urbanonomimii — Lili Citko (*Obraz społeczności miejskiej utrwalony w urbanonomimii Grodna XVI–XVIII w.*), Magdaleny Graf (*Pałac Kultury czy „Pokój z widokiem” — nazwa w zideologizowanej przestrzeni miejskiej*), Henryka Duszyńskiego (*Hodonimia gminy Białe Błota w powiecie bydgoskim*), Anety Lewińskiej

Wisła w krajobrazie onomastycznym Tczewa, Elżbiety Borysiak *Od nazewnictwa ulic „Piszcza” w Polsce do urbanimów „Windhuku” w Namibii, czyli nazwy ulic a społeczności regionalne (na wybranych przykładach)*, Bernarda Jancewicza *Jak powstają nazwy ulic we Wrocławiu?*

Onomastyka literacka jest kolejnym ciekawym działem omawianej książki. Zajmujący się tą dziedziną autorzy poruszają zagadnienia związane zarówno z literaturą współczesną, jak i dawną. Barbara Czopek-Kopciuch rozpatruje nazewnictwo w tomiku Herberta *Pan Cogito (Funkcje nazw własnych w poezji Zbigniewa Herberta [na przykładzie tomiku „Pan Cogito”])*. Nazwy własne w prozie autora ukrywającego się pod pseudonimem Maksym Matkin przedstawia Pavol Odaloš (*Literárnyhá v próze Maxima E. Matkina „Láska je chyba v programe”*). Onimy występujące w twórczości współczesnego pisarza słowackiego są przedmiotem badania Zuzany Gregorcovej (*Vlastné mená v tvorbe Antona Habovštiaka*). Teksty wieku XIX i początków XX stanowią przedmiot zainteresowania Urszuli Kęsikowej (*Socjologiczne zróżnicowanie nazewnictwa w powieściach Marii Rodziewiczówny*), Elżbiety Umińskiej-Tytoń (*Sposoby identyfikacji „osób z towarzystwa” w dziewiętnastowiecznych pamiętnikach*), Halszki Górny (*Nazwy własne obiektów kulturowych w wybranych tekstach wspomnieniowych z XIX i początku XX wieku*). W jeszcze dawniejszą przeszłość sięga Rafał Zarębski: *Onomastykon szesnastowiecznych relacji z podróży do Ziemi Świętej*. W innym aspekcie rozpatruje imiona własne Žaneta Procházková: *Moc slova a jména a jejich tabuizace v archaickém mýtu*. Zupełnie u nas nieznaną literaturą romską zajmuje się Bibiána Hlebová w artykule *Mená postáv v rómskych rozprávkach (paramisa)*.

Ostatnim działem zawartym w tomach *Nazwy własne a społeczeństwo* są — jak to zwykle bywa — *Varia*. Zamieszczone tu artykuły dotyczą kosmonimii (Ewa Jakus-Borkowa, *Onimiczne „oswajanie” Kosmosu*), nazewnictwa związanego z religią (Artur Gałkowski, *Nazwy własne o podłożu religijnym w przestrzeni społeczno-kulturowej Polski i Włoch*), języka mediów (Ewa Rogowska-Cybulska, *Nazwy własne jako tworzywo derywatów analogicznych we współczesnej polszczyźnie medialnej [na przykładzie analogii słowotwórczej do wyrazu łże-elity]*), a także problemów dydaktycznych (Maria Czaplicka-Jedlikowska, *Znajomość składników systemu nazewnictwa w społeczności studenckiej a potrzeba realizacji regionalnej ścieżki edukacyjnej*; Danuta Lech-Kirstein, *Onomastyka w dydaktyce akademickiej [projekt konwersatorium dla studentów filologii polskiej]*).

Środowisko lingwistyczne otrzymało w postaci obu tomów pod tytułem *Nazwy własne a społeczeństwo* bardzo bogatą w treści, ciekawą książkę, poruszającą zarówno problematykę teoretyczną, jak i zagadnienia szczegółowe, częstokroć oparte na wnikliwych i żmudnych badaniach materiałowych. Praca ta ma jeszcze jeden walor, nie do przecenienia — umożliwia polskim badaczom zapoznanie się z aktualnym stanem onomastyki słowiańskiej, a zwłaszcza czeskiej, słowackiej i ukraińskiej. Książka będzie też niewątpliwie bardzo przydatna w dydaktyce uniwersyteckiej.

Alicja Nowakowska
Wrocław